

Op weg naar duurzaamheid

David Renkema geïnterviewd door Hans Opschoor

David Renkema is de voorganger in de eerstvolgende viering van de Zondag van de Aarde, op 21 april. Hij was de laatste directeur van OIKOS, ooit een denktank en bron van inspiratie van organisaties en mensen in de kerken over maatschappelijke vragen. Na het einde van Oikos werd hij coördinator van *Geloven in Samenleven*. Naast zijn werk is hij sinds september 2020 voorzitter van de *Algemene Kerkenraad van de Protestantse Kerk Den Haag*. Hij is sinds 2015 voorzitter van het *katholiek netwerk voor inspiratie en dialoog De Zinnen*.

OIKOS wilde werken aan een rechtvaardige en duurzame samenleving. Kun je een paar voorbeelden geven van wat jullie deden?

Oikos verbond grote kwesties als bewapening, onduurzaamheid en honger met onze eigen posities in het dagelijks leven, dus die van consument, spaarder, burger, gelovige, en ga zo maar door. We zijn onderdeel van veel van die kwesties, maar we kunnen vanuit onze posities ook anders denken en anders handelen. Dat droegen we uit. Oikos zette zich ook in voor structurele verandering: Max Havelaar koffie, de internationale campagne *Jubilee 2000* voor kwijtschelding van schulden van ontwikkelingslanden, de belastingontwijking door multinationals, en de klimaatproblematiek. Die laatste vertaalden we in te verdelen rechten binnen een maximaal toelaatbare uitstoot op een manier die de armen en arme landen ten goede zou komen.

Wat voor lessen kan je leren uit die inzet voor een rechtvaardige en duurzame samenleving?

De samenhang tussen kennis, houding en gedrag bleek heel complex te liggen, al helemaal bij kwesties met internationale kanten. En we beseften dat er een opschalingsprobleem is: goede veranderingen in de persoonlijke keuzes leiden niet vanzelfsprekend tot de gewenste veranderingen in de structuren. Ideologische tegenstellingen bijvoorbeeld, kunnen maken dat wat we hier belangrijk vinden elders heel anders wordt ervaren – soms zelfs bestreden. Ook loop je aan tegen machtsstructuren, verschillen in belangen en zelfs van waarden. Dat alles vergt uithoudingsvermogen, inventiviteit, en grondige kennis. Op dat laatste punt kon Oikos met zijn netwerken in zowel de academische wereld als in maatschappelijke organisaties goede verbindingen leggen en activeren. Dat deden we dan ook.

Zeker, en sommigen van ons hier in de Haagse Dominicus waren zich dat zeer bewust en maakten er gebruik van. Maar ook hier ervaren we hoe moeilijk en vermoeiend het kan zijn om te sjoeren aan de maatschappij.

Ja: taai werk, smalle marges. We moeten er voor oppassen niet te snel grote resultaten te willen zien en onze inzet vervolgens af te schrijven bij schrale resultaten op macro-schaal.

Veel mensen, ook bij ons, zijn bezig met bijvoorbeeld consuminderen. Je kunt stapjes en zelfs stappen zien zetten, maar de emissie van broeikasgassen en van stikstof gaan gewoon door. Hoe keken jullie aan tegen de frustraties die dat kan oproepen? Wat kunnen we wel doen in die opschaling van ons consumptiepatroon naar vergroening van de economie?

Om te beginnen: het veranderen van je levensstijl is een manier van zichtbaar maken waar je voor staat. Zulke veranderingen zijn van grote waarde, primair voor de mensen zelf, hun eigen geloofwaardigheid (doen wat je zegt), vervolgens als oefeningen in veranderen en tot slot als hefboom naar structurele veranderingen. Ik zou die veranderingen in de persoonlijke levensstijl

niet willen belasten met de vraag naar de macro-effectiviteit ervan. Voor je het weet, sla je zo serieuze en goede initiatieven dood.

En wat die opschaling betreft: we moeten voor ogen houden dat de mars door de instituties lang, maar noodzakelijk is. En dat samenwerking loont. Met de acties voor eerlijke koffie beoogden we het vergroten van marktaandeel, als drukmiddel op Douwe Egberts en de supermarkten. Dat werkte wel, tot op zekere hoogte.

Er is nog een probleem. Soms lukt iets wel, en zie je kleine lokale initiatieven uitgroeien tot ondernemingen (coöperatief, of anders) en is er een maatschappelijk effect. Maar dan moeten ook die zich weer voegen naar de gangbare economie: marketing, schaalvergroting, rendement. Dan dreigt een verlies aan herkenning. Lang niet iedereen is blij met de Vegetarische Slager die gaat samenwerken met Unilever. Toch kan zoiets de verandering van voedingspatronen en de verspreiding van dit idee ten goede komen.

Je schreef een boek over Oikos: "Geloven in een betere wereld" (Skandalon, 2018); jijzelf gelooft dat ook. Wat betekent dat geloof concreet? Hoe werkt het door in persoonlijk handelen en maatschappelijk handelen? En vooral: hoe zou je graag willen dat dit doorwerkt?

Geloven in een betere wereld komt op allerlei plekken voor, zonder dat dat altijd als geloof benoemd wordt. Het is allereerst een houding, een vertrouwen (dat trouwens meer dan eens beschaamd wordt). Die houding vind je lang niet alleen onder christenen, moslims, hindu's en zo voort, maar ook daarbuiten. De praktijken die daarbij horen zijn diffuser of meer fluide geworden. Niet perse meer geworteld in gevestigde instituten zoals kerken, politieke partijen, kerkelijke of maatschappelijke organisaties. Ik vind dat wel een verlies, ook al omdat het al gauw leidt tot een verminderde slagkracht. Tegelijkertijd vind ik die losse en spontane initiatieven wel verfrissend en hoopgevend.

Verwacht je op korte termijn nog iets van de kerken in dit opzicht?

Eerlijk gezegd ben ik wel pessimistisch geworden. Het lijkt erop dat de laatste oprisping van betrokkenheid op de grotere maatschappelijke vragen het Conciliair Proces gericht op gerechtigheid, vrede, en de heelheid van de schepping is geweest, eind vorige eeuw. Vanuit Rome kregen we in 2015 de prachtige encycliek *Laudato si'*, en de Wereldraad schreef al eerder haar kritiek op het wereldwijde economische systeem vanuit de gezichtspunten van gerechtigheid en respect voor het leven (het *Agape* document uit 2005), maar ik heb niet het gevoel dat deze verstrekkende en radicale geschriften echt resoneerden in de Europese context. Vaak vond men ze misschien wel mooi maar legde men ze, dat gezegd zijnde, gesloten, op de plank. We moeten zoeken naar wat in die wereld van vandaag dan wel kan werken. Nieuwe vormen van verbinden, bredere allianties enzovoorts. Zo ontdekten we in Oikos dat er behoefte is aan goede "pleisterplaatsen", waar je je kunt voeden, uitblazen en opladen; waar je kunt reflecteren, nieuwe wegen zoeken en elkaar bemoedigen – soms troosten. Zeg maar: oases, plekken waar je een slok levengevend water kunt halen. We konden dat idee niet verder uitwerken want Oikos moest ophouden wegens gebrek aan financiële ondersteuning. Maar het idee staat. Misschien kun je initiatieven als *De Zinnen*, of experimenten als *Geloven in Groen* hier in Den Haag zo duiden.

Wie weet: de Haagse Dominicus/Bethel ook. Hoe helpt geloof daarbij? Of moet je liever spreken van hoop?

Geloven in een betere wereld is een bron van kracht om door te zetten in de wereld van vandaag en morgen. Dat geloof zet ertoe aan om je ding te blijven doen, trouw te blijven aan je eigen waarden – die niet "laten varen". Zo'n geloof zet ook aan tot gezamenlijk zoeken naar nieuwe

mogelijkheden, waar je bij kunt aansluiten of die je kunt steunen. Denk aan de “energieke samenleving”, aan acties als “steenbreek” waarmee steden worden vergroend (beter misschien: ontgrijsd), aan de solidariteit die spreekt uit de acties als het kinderpardon in jullie Bethel, aan het elan dat blijkt in acties als “Wij gaan ze halen”. Denk ook aan wat je ziet aan nieuwe journalistiek in deze tijden van zogenaamd fake news: “De Correspondent”, of “Follow the money”. Denk aan die jongerendemonstraties voor klimaat. Denk weer aan *Geloven in Groen*: dat was in mijn ogen een echte “best practice” en we hebben het ook herhaaldelijk als zodanig over het voetlicht proberen te brengen. Allemaal tekenen van hoop, allemaal uitingen van geloof en vertrouwen. Soms kun je zien dat het nieuwe al is begonnen – maar je moet daar wel je ogen voor open houden, en er naar toe lopen....

... en, als dat kan, aan meedoen misschien. Is er zo iets als een “spiritualiteit van het engagement”?

Spiritualiteit vind ik een lastig begrip. Mijn eerste associatie was en is: zweverigheid, klankschalen, geurtjes en een fixatie op je diepste gevoelens, een je afwenden van de werkelijkheid, vluchtgedrag. Ik weet natuurlijk dat er andere vormen van spiritualiteit zijn, en daar verwacht ik meer van. Een meer *geaarde spiritualiteit*, zoekend naar grond onder onze voeten. Ooit werd in de kringen van de Wereldraad gesproken over een “spiritualiteit van de strijd”; een spiritueel zusje van de bevrijdingstheologie. Het ging toen om verzet tegen het kastensysteem in India, racisme, apartheid, maar ook tegen bewapening, kernenergie. Ik herkende die spiritualiteit, ook vanuit de deelname van mijn vrouw en mijzelf in de vredesbeweging in de jaren zeventig en tachtig. De laatste tijd ben ik bezig met *contemplatie*. Vanuit een doorleefde kennis van de werkelijkheid (hoe partieel ook), zoek ik naar mijn eigen plaats, mijn drijfveren, falen, schuld, geloof en hoop. Daarbij helpen de Bijbelse verhalen en de christelijke rituelen mij. En het delen daarvan met anderen. Dat zie ik ook als iets voor in je plaatselijke gemeenschappen, voor in die pleisterplaatsen.